

A FOGAMZÁSOK IDÉNYHULLÁMZÁSA A XVII—XIX. SZÁZADBAN MAGYARORSZÁGON ÉS FRANCIAORSZÁGBAN

KOVÁTS ZOLTÁN

A demográfia tudománya az utóbbi évtizedekben igen sok összefüggést feltárt, amely a népesedési folyamatok alakulását meghatározza. A gazdasági és társadalmi viszonyok kölcsönhatása a népesedési jelenségekkel — különösen marxista iskolázottságú kutatók számára — kézenfekvő. Mégis a gazdasági és társadalmi tényezők hatásának módja, a direkt vagy indirekt kapcsolat megmutatása nem tekinthető lezártnak. Új adatfeltárás birtokában, valamint a részletkérdésben rendelkezésre álló szakirodalom alapján adalékot kívánunk nyújtani arra, hogy a *gazdasági tényezők hogyan gyakoroltak fékező hatást a népesség gyarapodására.*

A születések (fogamzások) idényhullámzásáról a SZABADY EGON szerkesztette demográfiai kézikönyv így ír: „A születések idényfluktuációjának nemzetközi alakulása bizonyos — eddig még meg nem határozott — biológiai törvényszerűséget takar. A világ különböző területein eltérő a születések havi megoszlása, de az idény jelleg egy-egy régió országaira általánosan jellemző. Úgy látszik, hogy a születések maximuma és az egyes területek természetföldrajzi, elsősorban éghajlati jelenségei között szoros összefüggés áll fenn. Ezt bizonyítja, hogy a melegebb égővi területeken, ahol az éghajlati adottságok miatt a természet megújulása (a kitavaszkodás) hamarabb jelentkezik, ott az élveszületések havi maximuma időbelileg előbbre esik. A hidegebb égővi területeken, ahol ez később következik be, az élveszületési maximum is eltolódik.”

A nemzetközi szakirodalomra támaszkodva a demográfiai kézikönyv a Föld északi féltékénjén öt régiót különít el. Az északi részeken a születések maximuma április, május hónapokra esik, tehát a fogamzás júliusra és augusztusra. *Nyugat- és Közép-Európa területén a születési maximum februártól ápriliséig tart, ami május, június, július hónapi fogamzásokat jelent.* Dél-Európában még korábban következik be a maximum, már április is ide tartozik. Latin-Amerika jelenti a következő fokozatot, a legtöbb élveszületés decemberi és januári, ami márciusi és áprilisi fogamzásoknak felel meg. Közép- és Távol-Kelet-Ázsiában október és november hónapban születik a legtöbb gyermek, tehát fogamzás tekintetében a január és február a legkedvezőbb.

A történeti demográfiai adatokból arra lehet következtetni, hogy a biológiai törvényszerűségekre ható természetföldrajzi, éghajlati jelenségeken kívül voltak más, erősebb tényezők is.

Elemzésünkben a hazai és a történeti demográfiai kérdésekben igen elmélyült francia demográfiai szakirodalom adatain kívül egy új feltárássra is támaszkodunk. A Juhász Gyula Tanárképző Főiskola Történettudományi Tanszékének tudományos

* Bevezetés a demográfiába (Szerk.: SZABADY EGON) Bp. 1963. Közgazdasági és Jogi K. 263. p.

diákkörében tevékenykedő hallgatók (KOVÁCS ILONA és PATAI MAGDOLNA) megkezdtek demográfiai szempontból kiaknázni az ország egyik legrégebb egyházi anyakönyvét.**

A szegedi ferences kolostor szerzetesei által vezetett matrikulának különös jelentőséget ad az, hogy az adatok bejegyzései már 1663-ban, a török hódoltság idején megkezdődtek, valamint az, hogy a Duna—Tisza közén és a Tiszántúl hatalmas területén papot is tartó római katolikus gyülekezet egyedül itt maradt fenn. A kálvinistává lett hatalmas területen református egyházi anyakönyv is csak néhány helyen található a XVII. századból. Az első bejegyzések Sárospatakon 1763-ból Kisvárdán 1666-ból, Kiskunhalason 1678-ból valók. A „kálvinista Rómában”, Debrecenben is csak 1703-tól maradtak fenn anyakönyvek.

A szegedi anyakönyvben, bár az első bejegyzés 1663-as, mégis rendszeres vezetését csak 1668-tól számíthatjuk. Ekkor már mindegyik hónapban történt keresztelezés, számuk elérte a 140-et. 1680—1684 közötti öt esztendőben átlagosan 175 a keresztelelések száma. Szeged a török uralom alól 1686 őszén szabadult fel. Ebben az évben visszaesik a bejegyzések száma 95-re. 1687-ből nincs adat, még 1688-ban is január, április, május hónapokban nem írtak be megkereszteltet. Az anyakönyv vezetése folyamatosnak újra 1689-től tekinthető. A fogamzások idényhullámzásának XVII. századi vizsgálatánál így csak az 1668-tól 1685-ig és az 1689-től 1699-ig terjedő időszak adatait használhattuk fel.

A szegedi anyakönyv adatai *

Hónap		1668—1685 1689—1699	
fogamzás	születés	szám	%
január	október	539	10,7
február	november	465	9,2
március	december	414	8,2
április	január	343	6,8
május	február	460	9,1
június	március	515	10,2
július	április	435	8,6
augusztus	május	328	6,5
szeptember	június	305	6,0
október	július	315	6,2
november	augusztus	440	8,7
december	szeptember	497	9,8
Összesen:		5056	100,0

Napjainkra, a XX. századra jellemző demográfiai sajátosság, hogy a „természet megújulása” idején Nyugat- és Közép-Európa területén május, június, július hónapokra esik a fogamzások maximuma, ez a XVII. században is megfigyelhető, de nem ez a legfőbb jellegzetesség. Ezzel szemben egy másik jelenség a feltűnő, az, hogy augusztus, szeptember és október hónapokban a fogamzások nagymértékben lecsökkennek. Mennyiben egyedi és mennyiben törvényszerű ez?

** KOVÁCS ILONA—PATAI MAGDOLNA: Szeged népessége a XVI—XVII. században. Szeged, 1976. a Juhász Gyula Tanárképző Főiskola Történettud. Tanszékének könyvtára 942 sz.

* Csongrád megyei Levéltár. A Szegedi Alsóvárosi Ferences Rend iratai. Anyakönyv.

XVII. századi adatokat csak a franciaországi Crulai község demográfiai viszonyairól szóló tanulmány közöl.* XVIII. századi feltárás már több lehet a nemzetközi szakirodalomban, eddig azonban Crulai-n kívül csak két másik franciaországi feltárást volt alkalmam ilyen szempontból értékelni.**

Crulai észak-franciaországi (Normandia) falu. Az anyakönyv vezetésének megszakadása miatt a XVII. századból 81 évről lehetett megbízható adatokat nyerni a születések, (fogamzások) szezonálisára. Összesen 2845 adat havonkénti megoszlását közli a tanulmány. A keresztelések évenkénti átlagos számából (35) és más adatokból arra lehet következtetni, hogy a község lakossága a század folyamán nem érte el az ezer főt.***

Egy másik tanulmány Bas-Quercy, dél-franciaországi vidék területéről közöl ilyen értelmű adatokat. Ez a vidék Lot-Garonne megyében terül el, központja Castelnau de Montratier. Ehhez kapcsolódik 12—14 kis település. Ezek közül választotta ki a szerző kettőnek, Thézels és Saint-Sernin falucskáknak az anyakönyvét. Thézels határa mindössze 600—650 hektár, Saint-Serniné sem sokkal több, 850—900 hektár. Gabona a fő termék, kevés szőlőt és gyümölcsöt a domboldalon termesztettek. A XVIII. században még a kis határuk egy részét sem tudták művelni, mert a völgy mélyebben fekvő részei ekkor még mocsarasak voltak.* „Az 1766. évi népszámlálás szerint Thézelsben 64 család, Saint-Serninben 51 család élt.”*** Az 1700—1746 közötti időben a két község anyakönyvében 876, az 1747-től 1792-ig terjedő időben pedig 844 keresztelést vezettek be. Évi átlagban ez 18—19 születésnek felelt meg.

Ile-de-France, a Párizs környéki tartomány három községében (Beaumont, Marcheroux, Le Mesnil) összesen kb. 300 család élt.*** Nagy többségük ugyan mezőgazdasági munkából élt, de a tanulmányíró megjegyzi, hogy a névanyag változásai alapján itt jelentős migrációt tapasztalunk. Párizs viszonylagos közelsége vonzotta a népességet és munkaalkalmat is jelentett. 1740 és 1792 között 1595 keresztelési bejegyzést csoportosít a szerző, ami évenként átlagosan 30 születésnek felelt meg. A három község össznépesége együtt sem éri el Crulai nagyságát.

A tanulmányokban közölt adatokból történt a fogamzások havonkénti arányszámainak kiszámítása, amit a következő táblázatban mutatunk be.

* GAUTIER, ETIENNE—HENRY, LOUIS: La population de Crulai, paroisse normande (Crulai normandiai plébánia lakossága) Presses Universitaires de France 1958. 269. p.

** VALMARY, PIERRE: Familles paysonnes az XVIIIe siècle en Bas-Quercy (Parasztcsaládok a XVIII. században Alsó-Quercy vidékén) Presses Universitaires de France 1965. 192. p.

GANIAGE, JEAN: Trois villages de Ile-de-France (Három Ile-de-France-i falu a XVIII. században) Presses Universitaires de France 1963. 148. p.

*** GAUTIER—HENRY (1958) 232. p.

* VALMARY (1965) 15—24. p.

** VALMAY (1965) 55. p.

*** GANIAGE (1963) 113. p.

Franciaországi adatok*

HÓNAP	Crulai		Bas-Quercy vidéke		Ile-de-France falvai
	1612—1645 1652—1666 1668—1699	1700—1746	1700—1799	1744—1792	1740—1792
fogamzás — születés	százalékban				
január—október	7,7	7,5	8,1	7,1	7,5
február—november	8,0	7,6	8,6	8,8	8,8
március—december	7,0	8,9	6,2	6,4	9,2
április—január	9,3	10,2	7,4	7,6	8,3
május—február	12,0	10,1	9,8	9,2	8,5
június—március	12,9	12,2	15,1	13,0	10,6
július—április	10,1	8,6	9,0	11,1	9,5
augusztus—május	8,2	8,5	8,3	7,0	8,3
szeptember—június	5,4	6,6	4,9	5,8	7,2
október—július	5,8	6,1	7,9	6,3	7,3
november—augusztus	5,9	6,7	9,0	8,8	7,4
december—szeptember	7,7	7,0	6,7	8,9	7,4
Összesen:	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Azt, amit a szegedi viszonyok elemzésénél tapasztaltunk, *Crulai* XVII. századi adatai még élesebben mutatják: *szeptember, október és november hónapokban a fogamzások nagymértékben lecsökkennek*. Ez az időszak az őszi nagy mezőgazdasági munkák, a betakarítás ideje. Szegedtől annyi az eltérés, hogy *Crulai*-ben még novemberben is igen kevés a fogamzás, itt az őszi mezőgazdasági munkák még tovább elhúzódhattak.

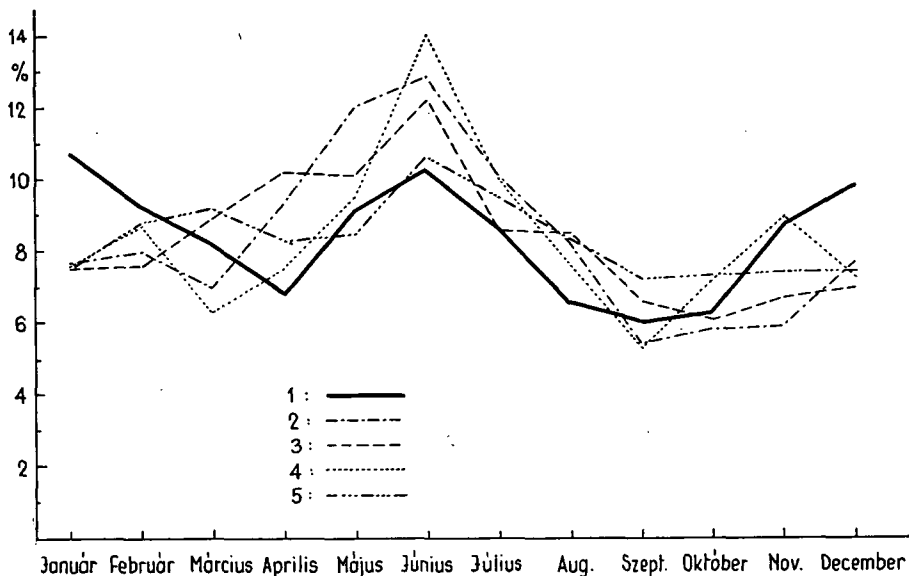
A *XVIII. századi Crulai, Bas-Quercy vidéke és Ile-de-France falvai* ehhez hasonló tendenciát mutatnak. *Legkevesebb a fogamzás szeptember és október hónapokban*, már november kis emelkedést mutat, ezt tapasztaltuk Szegednél is. Az sem lehet véletlen, hogy a vizsgált települések közül a déli, kizárólag mezőgazdasági munkából élő *Bas-Quercy* falvaiban fordul elő a legkevesebb fogamzás szeptember hónapban (4,9%) a *XVIII. század* első felében. A viszonylag nyitottabb, többféle munkaalkalommal rendelkező *Ile-de-France* községeiben az arányok eltolódása kisebb.

A Föld északi felének országai közül még Kanada francia telepeseinek demográfiai viszonyairól rendelkezünk adatokkal és ezek elemzésével.** Az 1661 és 1770 közötti időből való 6238 keresztelési adat az európaihoz hasonló tendenciát tükröz. A fogamzások mélypontja szeptember (7,6%) és október (8,1%).*** — A kanadai adatok alapján azt is megállapíthatjuk, hogy a házasságkötések idényhullámzása is igazodik a nyári és őszi nagy mezőgazdasági munkákhoz. A házasságok

* GAUTIER—HENRY: *Crulai...* (1958) 62. p.
VALMARY: *Bas-Quercy...* (1965) 92. p.
GANIAGE: *Ile-de-France...* (1963) 67. p.

** TANGUAY, CYPRIEN: *Dictionnaire geneologique des Familles Canadiennes* (Montreal. E. Senecal 1871 a 1890) munkájára támaszkodva HENRIPIN, JAQUES: *La population canadienne au debut du XVIIIe siècle* (A kanadai népesség a XVIII. század elején) Paris, 1954. Presses Universitaires de France 129 p. végezte el az elemzést.

*** HENRIPIN (1954) 39—45. p.

1. sz. grafikon

49,5%-át november, január és február hónapokban kötik.* Az első születéseket (13,4%) elválasztva a többtől, láthatjuk, hogy a házasságkötések idényhullámzása is erősíti azt, hogy szeptember és október hónapokban legyen legkevesebb a fogamzás.

A XVIII—XIX. századi más magyarországi adatok, feltárások is azt mutatják, hogy a gazdasági tevékenység, a nehéz fizikai munka és a fogamzások nagymértékű csökkenése között összefüggés áll fenn.

A XVIII. század utolsó hat évtizedének keresztelési adatait publikálták Pest megye északi részén elhelyezkedő Sződ római katolikus plébánia anyakönyvei alapján. A plébánia filiája volt Csomád és (Vác-)Rátót.** Mindhárom település lakossága mezőgazdasági munkából élt, némi piaci lehetőséget Vác mezőváros jelentett.

A települések nagyságáról a következő fontosabb adatok maradtak fenn:

Település	1746*		1767*		1784/85**	
	házak száma	jobbágytelkek száma	úrbéres háztart. száma	házak száma	összes népesség	
Szöd	69	32	68	114	713	
Csomád		15	45	60	453	
Vácrátót	39	14	35	64	433	

1599

* HENRIPIN (1954) 45. p.

** CSÓCSÁN JENŐ: Három Pest megyei falu népesedése a XVIII. század második felében (Sződ, Vácrátót, Csomád)=Történeti Statisztikai Közlemények 1959. 1—2. sz. 58—107. p.

* CSÓCSÁN (1959) 61. p.

** Az első magyarországi népszámlálás (1784—1787) Szerk. DANYI DEZSŐ—DÁVID ZOLTÁN Bp. 1960. Statisztikai K. 118—123. p.

A házak száma ugyan jelentős emelkedést mutat 1746 és 1787 között, de ezt csak a számbavétel pontosabbá válásával lehet magyarázni, mert a keresztelesek száma ugyanezt az arányú növekedést nem mutatja.***

Évtized	Keresztelesek száma
1741—1750	667
1751—1760	726
1761—1770	850
1771—1780	968
1781—1790	835
1791—1800	652
összesen:	4698

Ezeknek az összesített adatoknak a havonkénti megoszlását, arányát mutatjuk be táblázatunkban.

Az 1820—1869 közötti fél évszázad demográfiai viszonyait is részletesen ismerjük a Borsod megyei Mezőkövesd, Mezőkeresztes, Szentistván és Tard községek esetében.* A Miskolctól délre elhelyezkedő községek népessége is mezőgazdasági munkából élt. A négy település közül háromnak az lakossága katolikus, Mezőkeresztesé református. A települések nagyságát szemléltető adatok, valamint az egyházi anyakönyvből a keresztelesek számára vonatkozó adatok a következők:**

Település	1784/85 össznépesség	1869	1820—1869 keresztelek száma
Mezőkövesd	4628	9196	18 169
Mezőkeresztes	3303	3893	6 738
Szentistván	1746	2641	6 207
Tard	1220	1884	4 311
Összesen:	10897	17614	35 425

Következő táblázatunkban a fogamzások (születések) idényhullámzását hasonlítjuk össze a szegedi, a Pest megyei községek, a Borsod megyei községek és a XIX. század utolsó évtizedéből való országos adatok alapján.

A XVIII. század második felében a három Pest megyei község esetében a fogamzások erőteljes csökkenését tapasztaljuk júliustól kezdve. A mélypontot a szeptember hónap jelenti (6,3%). Otkóbertől kezdve már a fogamzások száma és aránya emelkedik. Ez megegyezik a XVII. századi szegedi és a XVIII. századi franciaországi, valamint a kanadai vizsgálatok eredményeivel. A gondos mikrovizsgálatok adatainak összesítése azt a hipotézisünket erősíti, hogy a fogamzások hullámzása a mezőgazdaság nehéz idénymunkáival áll elsősorban összefüggésben. A mezőgazdasági munkák legnehezebb része az aratással kezdődött június végén, s folytatódott júliusban. A XVII—XVIII. században a betakarítás (hordás) és a cséplés is igen nehéz fizikai munkát jelentett. A küzdelmes munkaidőszakkal magyarázzuk, hogy ezekben a hónapokban lényegesen kevesebb gyermek fogant. A téli hónapok nyugalmat, pihenést hoztak, a disznó meghízott, a bor kiforrott, ezzel hozható összefüggésbe, hogy a téli hónapokban több a fogamzás.

*** Csócsán (1959) 99. p.

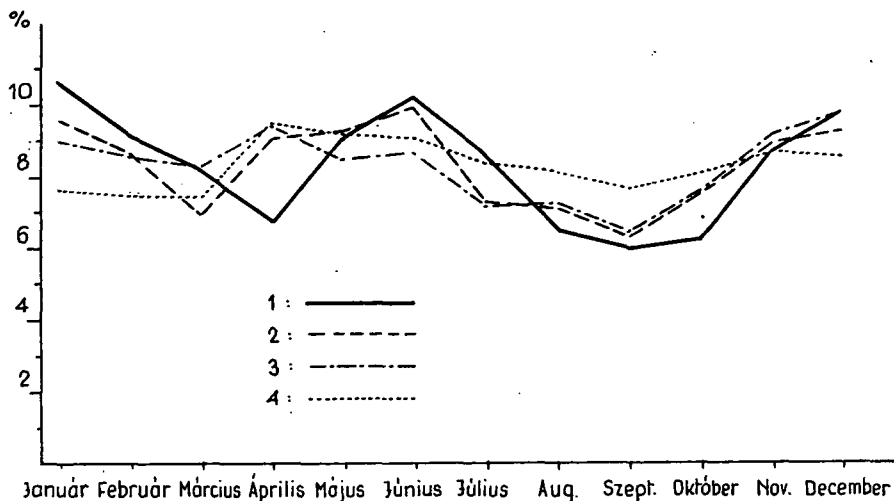
* KÁPOLNAI IVÁN: Adalék a XIX. század népmozgalmához (Mezőkövesd, Mezőkeresztes, Szentistván, Tard 1820—1869)=Történeti Statisztikai Évkönyv 1961—62. Bp. 1962. Statisztikai K. 48—89. p.

** KÁPOLNAI (1962) 99, 108. 111. p.

Magyarországi adatok*

Hónapok		Szeged 1668—1685 1989—1699	Pest megyei községek 1741—1800	Borsod megyei községek 1820—1869	Országos arány szá- mok 1890—1891
fogamzás — születés s z á z a l é k					
január	október	10,7	9,6	9,0	7,7
február	november	9,2	8,7	8,6	7,5
március	december	8,2	7,0	8,3	7,5
április	január	6,8	9,1	9,4	9,5
május	február	9,1	9,3	8,5	9,2
június	március	10,2	9,9	8,7	9,1
július	április	8,6	7,3	7,2	8,4
augusztus	május	6,5	7,1	7,2	8,1
szeptember	június	6,0	6,3	6,5	7,7
október	július	6,2	7,5	7,6	8,1
november	augusztus	8,7	8,9	9,2	8,7
december	szeptember	9,8	9,3	9,8	8,5
		100,0	100,0	100,0	100,0

A néhány magyarországi feltárás azt is mutatja, hogy a fogamzások idényhullámzásában a XVII. századtól a XIX. század végéig fokozatosan kiegyenlítődés mutatkozik meg. A Borsod megyei községek esetében a mezőgazdasági termelés domináns voltából adódik, hogy ezen a területen a XIX. század közepén is megtalálható a fogamzások nyárvégi, koraőszi hullámvölgye. A júliusi, augusztusi csökkenés után a mélypontot változatlanul szeptember jelenti (6,5%). A többi hónapban a fogamzások arányában már kisebb az eltérés.

2. sz. grafikon

* Pest m.: Csócsán (1959) 99. p.

Borsod m.: Kápolnai (1962) 112. p.

Az országos arányszámokat Bevezetés a demográfiába. Szerk. Szabady Egon Bp. 1963. Közgazdasági és Jogi K. 263. p.

A kiegyenlítődség folyamatát a XIX. század végi országos arányszámok érzékeltetik. Ez nyilvánvalóan összefügg a jobb életkörülményekkel, a kiegyensúlyozottabb étellel. Mivel az ország lakosságának többsége mezőgazdasági munkából él, az 1890—91. évi adatok szerint is kevés a fogamzás szeptember hónapban (7,7%).

Eddigi fejtegetéseink csak egy problémára koncentráltak. A fogamzások szezonálisának vizsgálata másra is felhívta a figyelmet. Kétségtelen, hogy a nyár végi és kora őszi hullámvölgy a legmélyebb, de az adatok egy másik, kisebb fogamzási visszaesésre is utalnak. *A fogamzások a tél végén, kora tavasszal ismét csökkennek.* Ez a csökkenés legtöbbször március hónapra esik, néhány esetben áprilisra. Csak az Ile-de-France községeknek esetében nem tapasztaltuk a fogamzások visszaesésének ezt a második időszakát. Érdekes, hogy Crulai-ban a XVII. században határozottan megfigyelhető, a XVIII. században már nem, vagyis csak a téli (jan. és febr.) hónapokban. A fogamzásoknak ezt a koratavaszi visszaesését is az életkörülményekkel magyarázzuk. Más vizsgálatok megmutatták, hogy a halandóság a tavaszi hónapokban, így márciusban igen magas. Mindkét jelenséget azzal magyarázzuk, hogy a *téli élelmiszer-tartalmak kimerülöben voltak a népesség egy részénél, a kalóriaszegény táplálkozás miatt lényegében alultápláltságról beszélhetünk, amit a tavaszi vitamin-szegénység még tovább erősített.* E kérdés vizsgálata még történeti síkon további tanulmányozást igényel.

A fogamzások szempontjából *legkedvezőbb* hónapok a XVII—XIX. században is a „természet megújulása” idejére, inkább annak végére, június és esetleg május hónapra esnek. Ezekben a századokban azonban a *téli hónapok is igen kedvező arányt mutatnak.* Ebben az esetben is úgy gondoljuk, hogy összefüggés van a mezőgazdasági munkák ritmusával.

Hely — időszak		A fogamzás a következő hónapokban			
		a legkevesebb		a legtöbb	
Szeged	1668—1685 1689—1699	szept.	okt.—ápr.	jan.	jún.
Crulai	1612—1645 1652—1666	szept.	okt.—márc.	jún.	máj.
Crulai	1668—1699 1700—1799	okt.	szept.—(jan. febr).	jún.	ápr.
Bas-Quercy	1700—1746 1747—1792	szept.	okt.—ápr.	jún.	máj.
Ile-de-France	1740—1792	szept.	okt.—márc.	jún.	júl.
Kanada	1661—1770	szept.	okt.—márc.	jún.	aug.
Pest megye	1741—1800	szept.	aug.—márc.	jún.	jan.
Borsod megye	1820—1869	szept.	aug.—(márc.)	dec.	ápr.
Országos	1890—1891	febr.	márc.—szept.	ápr.	máj.

Tanulmányunk kiindulópontjául egy újabb adatfeltárás szolgált, amely többek között bemutatta a fogamzások (születések) havonkénti megoszlását Szegeden a XVIII. század utolsó évtizedeiben. A fogamzások egyes hónapokban kedvezőbb, másokban jelentős mértékig kedvezőtlenebb arányt mutattak. A rendelkezésre álló nemzetközi és a legrészletesebb hazai vizsgálatok eredményeinek egybevetése új törvényszerűségeket felismerését valószínűsítették.

Nagyobb történelmi távlatban is igazolható a mai demográfiai tudomány tétele, hogy Nyugat- és Közép-Európa területén a fogamzás szempontjából a kitavaszkodás utáni hónapok a legkedvezőbbek.

A hazai és nemzetközi adatok egybevetése után úgy tűnik, hogy történeti síkon *a gazdasági tevékenység, az életkörülmények döntő hatást gyakoroltak a fogamzások alakulására.*

1. A nyári és őszi hónapokban, a nagy mezőgazdasági munkák idején a legkevésbé a fogamzás. Franciaországban pl. a XVIII. század első felében a júniusi hónaphoz képest csak 32,7% a fogamzás szeptember hónapban (Bas-Quercy). Ha nem is ilyen mértékben, de Magyarországon is igen alacsony a nyári és őszi hónapokban a fogamzások aránya.

2. A gazdasági viszonyokkal, az életkörülményekkel hozható összefüggésbe az, hogy a fogamzások másik hullámvölgye március és április hónapra esik. Nem az egész népességnél, csak a szegényebb társadalmi rétegeknél ekkorra már az őszi élelmiszer-tartalékok kimerültek, alultápláltság jelentkezik. Ezekben a hónapokban a halandóság is rossz, ugyanígy a fogamzások aránya is lecsökken. Az, hogy ezekben a hónapokban már általában vitaminokban szegényebb a táplálkozás, minden társadalmi rétegre jellemző. A mai élettani, biológiai ismereteink alapján állíthatjuk, hogy ez is hathatott a fogamzások csökkenésére.

3. Elsősorban a magyarországi adatok mutatják azt, hogy a mezőgazdasági munkák könnyebbé válása, az őszi betakarítás után a táplálkozás megjavulásával együtt a fogamzások aránya is emelkedik.

A nemzetközi és hazai feltárások eredményeinek az egybevetése ilyen felismerésekhez vezetett. Az adatok szétszórtsága, az „összeshoz” képest igen kis száma hipotetikussá teszi ezeket. További feltárások hivatottak megállapításainkat módosítani, kiegészíteni.

DIE SAISONALE SCHWANKUNG DER KONZEPTIONEN IM 17—19. JAHRHUNDERT IN UNGARN UND FRANKREICH

Zoltán Kováts

In der Stadt Szeged sind die kirchenamtlichen Matrikel aus dem letzten Drittel des 17. Jahrhunderts erhalten geblieben. Die neue Erschliessung hat ergeben, dass in den Monaten August—September—Oktober die Konzeptionsrate nachlässt. Ein Vergleich der französischen historisch-demographischen Fachliteratur mit den bereits publizierten Daten der ungarischen Erschliessungen hat im 17—19. Jahrhundert eine weitgehende Übereinstimmung feststellen lassen.

Dies mag im Zusammenhang stehen mit den schweren Erntearbeiten im Sommer und Herbst. Ebenso wirkten sich auch die Lebensumstände dahingehend aus, dass hinsichtlich der Konzeptionen das zweite Wellental in die Monate März—April fällt. Ursache hierfür ist in manchen Gesellschaftsschichten die kalorienarme Unterernährung und die vitaminarme Ernährung überhaupt. Zur Modifizierung bzw. Ergänzung der obigen Feststellungen sind weitere Erschliessungen berufen.

СЕЗОННОЕ КОЛЕБАНИЕ ЗАНЯТИЯ В XVII—XIX ВВ. В ВЕНГРИИ И ВО ФРАНЦИИ

Золтан Ковач

В городе Сегед сохранились церковные метрические книги последней трети XVII века. Новые исследования показали, что в августе, сентябре и октябре занятия снижаются. Сопоставление французской специальной литературы по исторической демографии уже с опубликованными данными венгерских исследований свидетельствует о большом совпадении данных XVII—XIX вв. Это может быть связано с трудной работой по уборке урожая летом и осенью. Неблагоприятные жизненные условия послужили причиной и другого большого снижения занятий, происходившего в марте и апреле. Причиной этого являются недоедание и в общем бедная калориями пища отдельных слоёв населения. Дальнейшие исследования должны будут дополнять, и уточнять выводы, сделанные автором данной работы.